

Perheneuvottelun ehdotusten vastaanoton ongelmat

Pauliina Siitonen: *Ehdotukseen vastaa-
minen perheen vuorovaikutustestissä.
Keskustelunanalyttinen näkökulma
vuorovaikutukseen ja sen arviointiin.* Acta
Universitatis Ouluensis B 139. Oulu: Oulun
yliopisto 2016. 191 s. ISBN 978-952-62-1142-8.

Pauliina Siitonen tutkii väitöskirjassaan ääninauhoitettuja keskusteluja, joissa perheenjäsenet neuvottelevat koetilanteessa mustetahrojen tulkinnasta. Aineisto on alun perin kerätty psykiatrisen tutkimukseen 1970–1990-luvuilla. Metodina väitöskirjassa on keskustelunanalyysi, ja tarkastelun kohteena ovat toimintajaksot, joissa yhden osanottajan tekemä tulkintaehdotus jää ilman selvää hyväksyntää. Väitöskirja koostuu yhteenvedon lisäksi neljästä artikkelista, joista kaksi on englanninkielistä ja kaksi suomenkielistä. Artikkeleista ensimmäinen (Siitonen, Wahlberg & Karjalainen 2012) käsittelee sanallisen responssin puuttumista aineiston perheneuvotteluissa, toinen (Siitonen & Wahlberg 2015a) partikkeliresponssija, kolmas (Siitonen & Wahlberg 2015b) toimintalinjasta poikkeavia, esimerkiksi kiusoittelevia responssija. Neljännessä artikkelissa (Siitonen, Keisanen & Wahlberg tulossa 2017) vertaillaan keskustelunanalyysiä ja aineiston analyysiin aiemmin käytettyä kommunikaatiohäiriöpisteytystä vuorovaikutuksen analyysimenetelminä. Kaikki neljä artikkelia ovat yhteisjulkaisuja, joissa Siitonen on ensimmäisenä kirjoittajana. Johdannon ja myös väitöstilaisuudessa käydyn keskustelun perusteella on selvää, että Siitosen panos tutkimukseen on ollut ratkaiseva.

Keskustelussa tehtyjä ehdotuksia ja niiden saamia responssija on toki tutkittu aiemminkin (esim. Stevanovic 2013), mutta vähemmälle huomiolle ovat jääneet sellaiset ehdotusten vastaanotot, joissa ehdotukseen ei oteta selvää kantaa. Siitosen huomion kohteena on väitöskirjassa se, miten tällaisia vastaanottoja käsitellään vuorovaikutuksessa: osoittavatko keskustelun osanottajat toiminnallaan, että responssin puuttuminen on ongelmallista? Siitosen valitsema tutkimusmenetelmä sopii erityisen hyvin tämän aiheen käsitelyyn. Tutkimuskysymykset ovatkin keskustelunanalyysin periaatteiden mukaisesti selvästi nousseet aineistosta. Analyysi on kauttaaltaan asiantuntevaa, ja siinä saadaan esiin uusia tuloksia.

Aineisto ja tutkimusmenetelmä

Keskustelunanalyysissä on perinteisesti tutkittu arkikeskusteluja, jotka olisi käyty, vaikkei niitä olisikaan tallennettu. Siitosen väitöskirjan aineisto on sen sijaan, kuten edellä on jo mainittu, alun perin kerätty kokeelliseen lääketieteelliseen tutkimukseen. Siinä haettiin adoptioiperheille tehdyn mustetahratestin avulla vastausta siihen, vaikuttaako skitsofrenian kehittymiseen geneettinen perimä, tässä tapauksessa adoptoidun lapsen biologisen äidin skitsofrenia, vaiko adoptioiperheen mahdolliset vuorovaikutusongelmat. Aineiston valinta on ollut ennakkoluuloton ja rohkea ratkaisu. Kokeellisia aineistoja on viime aikoina tutkittu jonkin verran myös keskustelunanalyysin keinoin (Stevanovic & Kahri 2015), ja tämänkaltaiset aineistot

avaavat uusia mahdollisuuksia tämän menetelmän soveltamiseen.

Aiemmin neuvotteluja ja niissä tehtyjä ehdotuksia on tutkittu useimmiten institutionaalisissa konteksteissa, esimerkiksi työpaikoilla (esim. Huisman 2001; Stevanovic 2013). Myös Siitosen tutkimuksessa käsitelty aineisto on institutionaalista, koska tehtävä on ulkopuolelta tullut, vaikka neuvottelijat ovatkin kaikki samaa perhettä ja neuvottelu tapahtuu perheen kotona. Toisaalta ehdotuksia on tutkittu myös arkikeskusteluissa, mutta tällöin on useimmiten tarkasteltu toimintaehdotuksia (esim. Couper-Kuhlen & Etelämäki 2015; Davidson 1984). Aivan selvää esikuvaa ei Siitosen työlle löydy aiemmasta keskustelunanalyttisestä tutkimuksesta, ja tältä osin se on urauurtava.

Aineistona on äänitalenne. Useimmat keskustelunanalyttiset tutkimukset perustuvat nykyisin videoituihin aineistoihin, ja varsinkin Oulun yliopistossa on tehty kansainvälisesti merkittävää tutkimusta kehollisen toiminnan vuorovaikutuksellisista tehtävistä videoitun aineiston perusteella (esim. Haddington & Rauniomaa 2014; Keisanen & Kärkkäinen 2014). Siitosen ääniaineisto asettaakin analyysille tiettyjä rajoituksia, eikä ongelmilta ole täysin välttytty: varsinkin niissä esimerkeissä, joissa ehdotuksen jälkeen on tauko, ei voida sanoa, seuraako ehdotusta kuitenkin kehollinen responssi, esimerkiksi nyökkäys. Toisaalta joissakin kohdin artikkeleissa tehdään äänitteen pohjalta melko vahvoja oletuksia kehollisista responsseista. Litteraattiin on merkitty esimerkiksi ”family hands the card away” (Siitonen & Wahlberg 2015a: 77, esim. II), ja useita kertoja demonstraatiivin yhteydessä sanotaan, että perheenjäsen osoittaa tauluun (Siitonen & Wahlberg 2015a: 78; Siitonen, Keisanen & Wahlberg tulossa 2017: 11). Toisaalta evidenssi eleestä saattaa olla melko vahvaakin, kuten Siitosen ja Wahlbergin (2015a: 79) esimerkissä 3, jossa osanottaja sanoo

tuos on; tämä kiteymä saattaa omien havaintojeni mukaan liittyä melko vahvasti kin keholliseen antamiseen tai tarjoamiseen. Kaikkiaan Siitonen ei kuitenkaan analyysissään vahvasti nojaa näihin oletettuihin eleisiin.

Siitonen soveltaa työssään keskustelunanalyysiä taitavasti, ja aineiston analyysi on tarkkaa ja oivaltavaa. Hän on myös selvästi perehtynyt syvällisesti ja kattavasti aihetta koskevaan kirjallisuuteen.

Tulokset

Ensimmäisessä artikkelissa (Siitonen, Wahlberg & Karjalainen 2012) siis tutkitaan toimintajaksoja, joissa mustetahratulkintaehdotukseen ei tule sanallista eikä muutakaan kuultavissa olevaa responssia. Aiemman tutkimuksen perusteella voisi olettaa, että ehdotusta seuraava hiljaisuus on preferoimattomuuden merkki, mutta aineiston keskusteluissa se tulkitaankin ongelmaksi, vaikka ongelmaa ei eksplisiittisesti sanallistetakaan. Useimmiten ehdotuksen tekijä tulkitsee ehdotusta seuraavan tauon tunnistamisongelmaksi ja jatkaa tulkinnan täsmentämistä ja selittämistä. Joskus kuitenkin ehdottaja saattaa orientoitua responssin puuttumiseen ehdotuksen hyväksymiseen liittyvänä ongelmana ja luopuu ehdotuksestaan. Osanottajat voivat myös toiminnallaan osoittaa, että neuvottelun sujumattomuus johtuu puutteellisesta tiedosta sen suhteen, miten testissä tulisi toimia.

Erityisen kiinnostavia tuloksia saadaan toisessa artikkelissa (Siitonen & Wahlberg 2015a), joka käsittelee tulkintaehdotuksia seuraavia responssipartikkeleita. Suomen kielen partikkelit ja niiden käyttö on alue, jota on ehkä eniten tutkittu fennistisessä keskustelunanalyysissä. Artikkelissa saadaan kuitenkin varsin ansiokkaasti esille uutta kolmesta tutkitusta partikkelista: siinä osoitetaan, että partikkeliresponssit asettuvat jatku-

molle niin, että *mm* on vähiten rohkaiseva ja *joo* eniten kannustava ja hyväksyvä. *jaa* asettuu näiden väliin; se osoittaa, että päätöksenteko on vielä kesken. Argumentointi on tässä artikkelissa vakuuttavaa, ja esimerkit on valittu hyvin. Toisin kuin Thompson, Fox ja Couper-Kuhlen (2015: 276) ovat englannin kielen osalta näyttäneet, suomen kielen partikkelit eivät täysin hylkää tai hyväksy propositionia, johon ne vastaavat. Siitosen ja kumppaneiden tutkimus osoittaa, että mikään tutkituista kolmesta partikkelista ei yksinään riitä hyväksynnäksi tai hylkyykseksi – ne vain projisoivat tulevaa.

Kolmas artikkeli (Siitonen & Wahlberg 2015b) koskee ensiresponseja, jotka poikkeavat tulkinnan ehdottamasta toimintalinjasta. Nämä responssit eivät puutu itse ehdotukseen, vaan niillä ryhdytään tekemään jotain muuta: kiusoittelemaan, käsittelemään toimintatapaa testissä tai torjumaan koko testitehtävä. Näistä kiusoittelu voi toimia etiäisenä ehdotuksen hylkääksestä, mutta ehdotuksen käsittelyä voidaan sen jälkeen kuitenkin jatkaa. Kiinnostavaa on, että kiusoittelevia responseja esittävät aineistossa vain vanhemmat. Toimintatapaa koskevat responssit taas katkaisevat toimintalinjan. Tällainen responssi voi olla esimerkiksi kysymys, joka projisoi vastausta, ja sitä käsitellään kiireellisempänä kuin keskustelua itse tulkintaehdotuksesta. Tällöin edeltävän ehdotuksen käsittely jää kesken, eivätkä perheenjäsenet enää orientoidu palaamaan aiempaan, meneillään olleeseen toimintaan. Testitehtävän torjuville responseille on sen sijaan ominaista, että muut perheenjäsenet ohittavat torjunnan ja jatkavat tunnistustoimintaa.

Neljännessä artikkelissa (Siitonen, Keisanen & Wahlberg tulossa 2017), jossa vertaillaan aineistosta aiemmin tehtyä kommunikaatiohäiriöpisteystystä ja sen keskustelunanalyttistä käsittelyä, käy ilmi, että molemmat menetelmät paljastavat ongelmallisia piirteitä samoista sek-

vensseistä. Keskustelunanalyysi kuitenkin näkee ongelmat vuorovaikutuksellina, osanottajien yhdessä tuottamina ja tunnistamina, kun taas kommunikaatiohäiriöpisteytys sijoittaa ne yksittäisiin lausumiin ja antaa niistä virhepisteitä. Se, että menetelmät kuitenkin tuottavat osin yhtäpitäviä tuloksia, on kiehtovaa ja antaa nähdäkseni lisätutkimuksen aiheita. Tähän mahdollisuuteen olisi ehkä voinut tarttua vieläkin rohkeammin.

Työ on erittäin selkeästi kirjoitettu ja jäsennelty. Terminologisesti se kuitenkin jättää jonkin verran toivomisen varaa. Keskeisestä toiminnasta, ehdotusten vastaanotosta, käytetään useita eri termejä. Vaikka Siitonen käsitteleeekin termin *responssi* käyttöä väitöskirjan johdantoluvussa, termien *vastaus*, *vastaanotto*, *responssi* ja *reaktio* välistä työnjakoa olisi voinut selventää. Se olisi ollut myöhempienkin tutkimusten kannalta hyödyllistä. Osasyynä terminologian horjuvuuteen voi tietenkin olla artikkeliväitöskirjan luonne: artikkelit ovat syntyneet perätyksen, eikä niitä ole voinut enää lopullisessa työssä muuttaa. Johdanto olisi kuitenkin tarjonnut paikan selventää näitä käsitteitä. Lisäksi se aiheen kannalta keskeinen asia, jota työssä kutsutaan mustetahratulkinnan hahmottamiseksi, ymmärtämiseksi tai tunnistamiseksi, samoin kuin samaan asiaan viittaavat englanninkieliset termit *understanding*, *recognition* ja (*epistemic*) *access*, jäävät taustalle. Näitä termejä, niiden merkitystä tai mahdollisia merkityseroja ei selitetä.

Siitonen osoittautuu kaikkiaan työssään taitavaksi ja luovaksi tutkijaksi, joka hallitsee käyttämänsä menetelmän. Häneltä voi odottaa tulevaisuudessa ensiluokkaista panosta fennistiselle keskustelunanalyysille. Erityisen ansiokkaana pidän Siitosen ennakkoluolettomuutta aineiston valinnassa ja kykyä tehdä yhteistyötä aivan toisenlaista lähestymistapaa ja tutkimustraditiota edustavien tutkijoiden kanssa.

RITVA LAURY
etunimi.sukunimi@helsinki.fi

Lähteet

- COUPER-KUHLEN, ELIZABETH – ETELÄMÄKI, MARJA 2015: Nominated actions and their targeted agents in Finnish conversational directives. – *Journal of Pragmatics* 78 s. 7–24.
- DAVIDSON, JUDY A. 1984: Subsequent versions of invitations, offers, requests, and proposals dealing with potential or actual rejection. – John Maxwell Atkinson & John Heritage (toim.), *Structures of social action. Studies in Conversation Analysis* s. 102–128. Cambridge: Cambridge University Press.
- HADDINGTON, PENTTI – RAUNIOMAA, MIRKA 2014: Interaction between road users. Offering space in traffic. – *Space and Culture* 17 s. 176–190.
- HUISMAN, MARJAN 2001: Decision-making in meetings as talk-in-interaction. – *International Studies of Management & Organization* 31 s. 69–90.
- KEISANEN, TIINA – KÄRKKÄINEN, ELISE 2014: A multimodal analysis of compliment sequences in everyday English interactions. – *Pragmatics* 24 s. 649–672.
- SIITONEN, PAULIINA – WAHLBERG, KARL-ERIK 2015a: Finnish particles *mm*, *jaa* and *joo* as responses to a proposal in negotiation activity. – *Journal of Pragmatics* 75 s. 73–88.
- 2015b: Ehdotukseen vastaaminen perheen psykologisessa vuorovaikutustestissä. Toimintalinjasta poikkeavat ensivastaukset. – *Virittäjä* 119 s. 559–586.
- SIITONEN, PAULIINA – WAHLBERG, KARL-ERIK – KARJALAINEN, MERJA 2012: Responssin puuttuminen perheneuvottelussa. – *Puhe ja kieli* 32 s. 103–126.
- SIITONEN, PAULIINA – KEISANEN, TIINA – WAHLBERG, KARL-ERIK (tulossa) 2017: How is family interaction analysed as a risk factor for schizophrenia? A cross-method comparison. – *Communication & Medicine* 14.
- STEVANOVIC, MELISA 2013: Constructing a proposal as a thought. A way to manage problems in the initiation of joint decision-making in Finnish workplace interaction. – *Pragmatics* 23 s. 519–544.
- STEVANOVIC, MELISA – KAHRI, MIKKO 2015: Kokeellinen keskusteluanalyysi. – *Sociologia* 52 s. 222–236.
- THOMPSON, SANDRA A. – FOX, BARBARA A. – COUPER-KUHLEN, ELIZABETH 2015: *Grammar in everyday talk. Building responsive actions*. Studies in Interactional Sociolinguistics 31. Cambridge: Cambridge University Press.